

Stredoeurópska konfederácia ako vzor nového politického usporiadania Európy

Dnes keď Európa čelí mnohým problémom a je oprávnené kritizovaná za svoju byrokratickosť a servilnú politiku voči USA, keď je nejasné jej smerovanie, jej vízia a hodnoty, chcem poukázať práve na význam a poslanie Strednej Európy ako miesto možnej inšpirácie pre vznik nového politického usporiadania Európy.

Ak uvažujeme nad Európou ako nad jednotným, sociálnym, živým organizmom, môžeme v nej identifikovať tri samostatné časti. Západná časť nám reprezentuje ekonomický článok, v ktorom dominuje obchod a peniaze, životnou filozofiou je pragmatizmus a racionalizmus, sú tu krajiny expanzívne, ktoré ekonomike a dosahovaniu zisku podriaďovali celú svoju politiku. Medzi ne patria tradičné koloniálne veľmoci (Británia, Francúzsko, Holandsko, Španielsko atď). Východná Európa (Rusko, Ukrajina, Bielorusko) predstavuje zase právno-politický článok, je to miesto sociálneho experimentovania a snahy o uplatnenie princípu rovnosti a spravodlivosti, tu boli najsilnejšie snahy o realizáciu všetkých možných socialistických modelov v praxi od náboženského anarchizmu Tolstého po utopických socialistov, národnikov, miesto zrodu otcov svetového anarchizmu (Kropotkin, Bakunin, Machno) náboženských marxistov (Bulgakov, Berďajev) až po tvrdý štátny komunizmus Lenina a Stalina. Stredná Európa *, ktorá tvorí ten pomyslený stred Európy je duchovným, kultúrnym článkom, vznikli tu veľké filozofické koncepty a ideológie, je miestom zrodu skoro všetkých hlavných osobností a prúdov svetového umenia, vznikli tu veľké reformné náboženské hnutia, prebieha tu neustály boj o uplatňovanie princíпов individuálnej slobody.

Rakúsky filozof Rudolf Steiner hovoril, že Stredoeurópania majú špecifický zmysel a chápanie pre politiku ako aj sociálne otázky. Majú potenciál v sebe harmonicky spojiť racionalitu a pragmatickosť Západu a duchovnosť Východu. Preto Strednú Európu považoval za najvhodnejšie miesto pre vybudovanie vzorovej spoločnosti, ktorá by dokázala realizovať slobodu v duchovnom živote, bratstvo v ekonomike a rovnosť v politike, t.j. koncept Sociálnej trojčlennosti (detailnejšie v mojej knihe „Sociálna trojčlennosť“).

Steiner považoval vo svojej dobe za najvhodnejšie miesto pre možnú realizáciu takéhoto konceptu Nemecko a Rakúsko-Uhorsko. Pričom Nemecko malo už od polovice 19. storočia svoju národnú identitu a zjednocovanie stavať nie na pruskom militarizme pod vojenskou rukou a disciplínou Bismarcka ale na nemeckom idealizme vychádzajúceho z Goetheho, Schellinga, Herdera, Fichteho atď., cestou vytvárania federácie slobodných nemeckých štátov.

Steiner bol zástancom zachovania Rakúsko-Uhorskej monarchie, ktorá sa podľa neho mala transformovať na voľnú konfederáciu štátov, kde by cisárovi prislúchala len reprezentačná funkcia. Nepovažoval návrhy amerického prezidenta Woodrowa Wilsona na vytvorenie národných štátov v rámci Strednej Európy za šťastný nápad, ale za zásterku, ktorá mala skryť skutočné zámery USA a Anglicka. Vznik I. svetovej vojny a vstup USA do nej považoval za dlho pripravovaný plán zo strany anglo-americkéj elity. Steiner tvrdil, že v anglických zasväteneckých kruhoch (lóže, think-

tanky) sa od polovice 19. storočia hovorilo o nadchádzajúcej svetovej vojne ako príležitosti, ktorá musí Anglo-američanom priniesť svetovládu. Anglo-americké elity kalkulovali s túžbami európskych národov, hlavne slovanských po slobode. Chceli ideály týchto slovanských národov viesť a využiť tak, aby slúžili anglo-americkému egoizmu. Skutočné ciele politiky Veľkej Británie a USA vzhľadom na strednú Európu identifikoval Steiner v knihe „*Provedení ideje trojčlennosti sociálneho organizmu*“ v roku 1917 takto:

1. Politické záležitosti, ako aj formovanie štátov, stredoeurópske krajiny nesmú mať vo vlastných rukách, nesmú o sebe rozhodovať samy.
2. Stredoeurópske štáty nesmú byť hospodársky samostatné, ale musia vždy byť závislé na USA a Veľkej Británii.
3. Kultúrne (duchovné) pomery Strednej Európy musia byť usporiadané v zmysle národného anglo-amerického egoizmu.

Nakoľko sa tieto Steinerom odhalené politické ciele USA a Veľkej Británie zhodujú s realitou, môžeme dnes objektívne posúdiť z priebehu dejín od roku 1917 až do súčasnosti.

V roku 1917 vstúpili USA do I. svetovej vojny, súčasne prebrali moc v Rusku bolševici. Oba tieto kroky nepovažoval Steiner za náhodné, bolševizmus považoval za priamo iniciovaný a podporovaný práve anglosaskými kruhmi. S tým súvisí aj podpora USA bolševickému režimu v prvých rokoch jeho existencie, priama finančná podpora a odborná vojenská pomoc Trockému k vybudovaniu červenej armády, výstavba tovární a potravinová pomoc sovietskemu Rusku. Všetky prostriedky, ktoré mohli slúžiť k oslabeniu Nemecka a Rakúsko-Uhorska boli vítané.

Silným impulzom k rozbitiu Rakúsko-Uhorska sa stalo prehlásenie vtedajšieho amerického prezidenta Woodrowa Wilsona o práve na slobodu a sebaurčenie národov. Steiner považoval myšlienku oslobodenia národov zmysluplnú až po oslobodení jednotlivých ľudí. Steiner hovoril, že celý západný svet nemá vôbec pojem o tejto slobode, ktorú nutne potrebuje Stredná Európa. Na Západe sa hovorí o slobode národov, ale pritom nie je mienená skutočná sloboda človeka, ale len iluzórna hromadná sloboda ľudských skupín. Na základe zvláštnych pomerov, ktoré vládnu v Strednej Európe, nemôže byť táto kolektívna sloboda právne stanovená medzinárodnými zmluvami a dohovormi. V Strednej Európe musí byť kolektívna sloboda národov daná spolu so všeobecnou ľudskou slobodou, čo sa môže stať, ak sa oddelí život politický od hospodárskeho a kultúrneho.

Steiner apeloval na nemeckého a rakúskeho cisára, aby si vytýčili ako svoj cieľ **právo na sebaurčenie jednotlivca** oproti Wilsonovému abstraktno-intelektuálnemu právu na sebaurčenie národov. Otázku oslobodenia Slovanov videl v autonómnosti a federalizácii všetkých oblastí národného života. Sloboda zvoliť si svoju národnosť a vierovyznanie patrí do duchovného článku a je individuálnou záležitosťou jednotlivca. Otázky národnosti, náboženstva a kultúry nemajú byť politickými otázkami. Keď sa stávajú politickými otázkami, vzniká z toho nacionalizmus a konflikt. V Strednej Európe viac ako kdekoľvek inde je opieranie sa o národnosť nezmysel, lebo etnicky je tento priestor veľmi premiešaný, viac ako si len ľudia vedia predstaviť. Národnosť môže byť definovaná jedine cez spoločnú kultúru, jazyk a zvyky, prípadne náboženstvo. Pojem národa je špeciálne v Strednej Európe niečím

úplne novým, zhruba od polovice 19. storočia. Steiner považoval budovanie národných štátov v Strednej Európe za potenciálnu hrozbu ďalších vojen a konfliktov. To, že mal pravdu, je vidieť na histórii. Počnúc druhovou svetovou vojnou a vznikom nacizmu, až po vojny na Balkáne, rozpady štátov a neustále otvorenú otázku menšinových práv (Maďari na juhu Slovenska, otázka Sedmohradska, česko-nemecká otázka), ktorá môže byť vždy znova zneužitá pre ďalšie konflikty.

Obaja cisári odmietli Steinerove návrhy k deklarácii práva na sebaurčenie jednotlivca, čím spečatili ďalší osud oboch monarchií. Po ich rozpade začali rozhodovať o našom osude veľmoci na medzinárodných stretnutiach, kde sa delili národy a vytyčovali hranice. Spomeňme len Versailles, Mníchov, Viedenskú arbitráž, konferencie v Teheráne na Jalte, v Postupimi, atď. Stali sme sa len hračkou v rukách veľmocí. Veľká Británia a USA nás pokojne vydali raz do rúk Hitlera, druhý raz do rúk Stalina. Anglo-americké kruhy robili naozaj všetko preto, aby od I. svetovej vojny nikdy o sebe Stredná Európa nerozhodovala sama.

Za primerané považoval Steiner, ak by z Rakúsko-Uhorskej monarchie vznikla stredoeurópska konfederácia s kultúrnou autonómiou a politickou rovnoprávnosťou jednotlivých štátov. Hospodárske otázky by riešila hospodárska rada s príslušnou správou, nezávisle od parlamentu, ktorý by riešil čisto len právne záležitosti. S oddeleným hospodárskym článkom, nezávislým od politiky, by jednotlivé skupiny výrobcov, dodávateľov, odberateľov, obchodníkov, zamestnancov, zamestnávateľov atď. tvorili vlastné asociácie a vzájomne spolupracovali v celom priestore strednej Európy bez daňových, colných, menových a iných obmedzení. Táto stredoeurópska konfederácia by sa stala vzorom nového usporiadania pre celú Európu. Príkladom, ako by takáto konfederácia mohla vyzeráť je Švajčiarsko, ktoré ma výborne prepracovaný politický systém opierajúci sa o polopriamu demokraciu a silnú decentralizáciu, pričom združuje 4 hlavné národnosti (Nemci, Francúzi, Taliani, Rétorománi) s odlišným pôvodom, rečou aj náboženstvom. Národnosť je chápaná čisto kultúrne, katolíckeho nemeckého Švajčiara a kalvínskeho francúzskeho Švajčiara by nenapadlo sa identifikovať a politicky deliť na základe národnosti, a viesť etnický spor na tomto základe je nemysliteľný.

Je otázka, či Steiner nebol príliš fixovaný na monarchiu a či stredoeurópska konfederácia by mohla byť založená bez nadväznosti na germánsky prvok. O slovanskú cestu zjednotenia sa pokúsil napríklad aj Štefánik, ktorý ponúkol vládam Dohody novú koncepciu povojnového usporiadania strednej Európy. Štefánik uvažoval o Spojených štátoch európskych a/alebo o Dunajskej konfederácii, ktorá by zahrňovala Československo, Rumunsko a Južosláviu a dúfal, že aj Poľsko by sa pripojilo. Zámerne vynechával Rakúsko a Maďarsko ako neslovanské krajiny, príliš späté s bývalou monarchiou. Štefánik kládol väčší dôraz na európsky rozmer a nechcel sa po vzniku prvej ČSR tak silno a jednostranne orientovať len na USA a Veľkú Britániu ako Masaryk. Masarykova koncepcia a orientácia na USA a Veľkú Britániu však prevážila. Európa zostala naďalej nejednotná a rozbitá, plná autoritatívnych národných štátov a situácia spela k druhej svetovej vojne.

Okrem Štefánika sa myšlienkami vytvorenia silnej stredoeurópskej federácie zaoberal slovenský politik, štátnik a publicista Milan Hodža. Hodža (1878-1944) bol jedenásty predseda vlády Československa (prvý slovenský) a viacnásobný minister. Ešte predtým ako sa stal politikom v novej ČSR, politicky sa angažoval v úsilí

premeny Rakúsko-Uhorskej monarchie na stredoeurópsku konfederáciu národov. Následník trónu František Ferdinand d'Este zaradil Hodžu ako jediného Slováka do svojho tímu poradcov, tzv. belvederskej dielne. Ich spoločným cieľom bolo pripraviť program reformy monarchie, najmä jeho federalizáciu. Sarajevský atentát, ktorého obeťou sa stal práve následník trónu František Ferdinand a jeho manželka, zmietol zo stola plány nielen Hodžu, ale aj iných významných politikov, ktorí predpokladali renováciu viacnárodnej monarchie na modernejší federalizovaný štát.

Hodžu sprevádzala celý život predstava o nevyhnutnosti spájania, či aspoň nadviazania úzkej spolupráce stredoeurópskych krajín na pôde politicko-ekonomického celku, ktorý by dokázal čeliť konkurencii iných, mocnejších a najmä hospodársky vyspelejších krajín v súbojoch o miesto v celosvetovom hospodárstve. Ako sociálno-filozoficky orientovaný mysliteľ rozpoznal (ako jeden z mála) veľké nebezpečenstvá hroziace zo strany ruského boľševizmu ako aj nemeckého národného socializmu. Odmietal sa orientovať na ktorúkoľvek z týchto strán a vyzýval na „hrádzu“ a obranu voči nim vo forme užšej spolupráce krajín strednej Európy. Najskôr to bola tzv. Malá dohoda. To bol vojensko-politický pakt v rokoch 1921-1939 zložený z Československa, Juhoslávie a Rumunska. V roku 1936 pracoval na vytvorení „Dunajského plánu“. Išlo o utvorenie spoločného hospodárskeho priestoru v strednej Európe odstránením colných bariér a zriadením zóny voľného obchodu (od Gdaňska po Solún), kde by bolo zahrnuté aj Rakúsko a Maďarsko. Veľmi kládol dôraz na to, aby lídrom a hnacím motorom tejto iniciatívy bolo Československo z dôvodu tradície, občianskych slobôd, demokracie a hospodárskeho pokroku. Jeho plány nakoniec stroskotali ako vždy na presadzovaní egoistických záujmov jednotlivých krajín.

V období emigrácie počas druhej svetovej vojny, rozvíjal Hodža svoj projekt federácie slobodných štátov strednej Európy, ktorý sa mal zriadiť po skončení vojny a malo ho tvoriť osem štátov – štyri slovanské a štyri neslovanské. Išlo o Poľsko, ČSR, Rakúsko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Juhosláviu a Grécko. Svoj plán podrobne opísal v knihe „*Federation in Central Europe*“. Vznik stredoeurópskej federácie mal zamedziť mocenským tlakom veľmocí, ako aj nastoliť atmosféru spolupráce (bratstva) medzi stredoeurópskymi národmi. Zároveň mal aj vytvoriť silný bezpečnostný pilier, na ktorom sa mohla stavať celoeurópska architektúra. Hodža si po celú svoju politickú činnosť uvedomoval, že len jednotná a silná stredná Európa sa môže efektívne zapojiť do celoeurópskej politiky, inak sa stáva obeťou veľmocenských chŕťok veľkých štátov. V už spomínanej knihe napísal, že *“každá európska a celoeurópska spolupráca zvlášť potrebuje regionálne zoskupenia, na ktorých môže stavať”*. Hodža bol po celý čas emigrácie odporcom koncepcií sféry vplyvu a najvýraznejším Benešovým oponentom zahraničnej politiky, ktorý chcel viazať bezpečnosť Československa na veľmoci. Krátko pred smrťou v memorande „*Európa na križovatkách*“, ktoré poslal americkému Štátnemu departmentu, sa usiloval varovať pred hrozbou sovielizácie Strednej Európy. Memorandum sa končilo prorockou myšlienkou: *“Iba slobodná Stredná Európa zjednotená v stredoeurópskej federácii dokáže účinne zabrániť Nemecku, aby znova získalo hegemoniu v strednej Európe alebo aby dosiahlo vedúce postavenie v budúcej Európe. So slobodnou, zjednotenou strednou Európou, s Francúzskom, ktoré sa znova vzchopí a s Ruskom, ktoré podporí európsku a medzinárodnú spoluprácu, bude Nemecko iba silným partnerom, ale nie diktátorom. Bez slobodnej strednej Európy niet zábezpeky, že Európu a niektorých z jej **zámorských susedov nezachváti totalitárny***

imperializmus.”. Musím poznamenať, že svoje memorandum poslal Hodža na zľú adresu, keďže USA boli a sú presne práve tí, ktorým napriek akýmkoľvek vonkajším deklaráciám nešlo po druhej svetovej vojne o skutočnú jednotu Európy a vôbec už nie strednej. Tiež prorocké sa mi javí Hodžovo varovanie pred totalitárnym imperializmom zámorského suseda. Aj keď stredoeurópska federácia sa neuskutočnila, dielo a činnosť Hodžu silno ovplyvnilo “otcov zakladateľov” Európskej únie – Schumanna, Monneta, Adenauera, De Gaulla a De Gasperiho. Idea Európy zjednotenej na báze skutočného bratstva a duchovnej slobody na rozdiel od dnešnej byrokratickej a na USA závislej EÚ, tak pramení v strednej Európe. Milana Hodžu považujem za stále dostatočne nedoceneného európskeho vizionára, ktorý svojimi politickými víziami a schopnosťami prevyšoval mnohých dnes často oslavovaných tzv. veľkých politikov 20. storočia.

Po revolučnom roku 1989, po čiastočnom sa stiahnutí Ruska z geopolitického priestoru Európy, vznikol nový priestor pre slobodné formovanie sa strednej Európy. Z hľadiska medzinárodných vzťahov tu bola veľká šanca znovu sa pokúsiť vytvoriť stredoeurópsku federáciu. Vo februári 1991 sa sformulovala V4, zoskupenie štyroch krajín, Poľska, Maďarska, Česka a Slovenska (vtedy ešte spojeného). Bola historicky veľmi vhodná chvíľa na to, aby sa V4 stala účinným politickým základom pre vytvorenie stredoeurópskej konfederácie. Ak by vstúpilo ešte aj Rakúsko a vznikla úzka spolupráca so silnou nerozštiepenou Juhoslovanskou Federáciou, tak mohol vzniknúť unikátny politický a hospodársky priestor, vhodný k uskutočneniu vízie sociálnej trojčlennosti. Európsku úniu si tak viem predstaviť budovanú ako spolok slobodne navzájom kooperujúcich silných a prosperujúcich konfederácii napr. ako úniu zloženú zo Stredoeurópskej konfederácie, Balkánskej konfederácie, Severoeurópskej konfederácie a pod. Je to iný koncept alternatívny ku klasickým konceptom, ktoré si Európu vedia predstaviť buď ako jednotný štát s jednou vládou, alebo ako spolok národných štátov.

Juhoslovanská federácia ako fungujúci zárodok modelu balkánskej federácie bola krvavo rozbitá, Československo rozdelené a V4 sa stalo len formálnym zoskupením bez skutočného naplnenia. Maďarsko nedokázalo prekonať svoje spomienky na monarchiu, Poľsko katolícky konzervativizmus, Česko zase pocit, že by mu to hospodársky poškodilo. Dnes Maďarsko prepadá režimu s nacionalistickými sklonmi, Česko a Slovensko má vládu finančných skupín a skorumpovaných politikov, Poľsku vládne americký občan a proanglosaský lobista. Krajiny strednej Európy zostali samé a slabé bez výrazného vplyvu na svetovú politiku a hlavne bez zmysluplnej vízie.

Revolúcie v roku 1989 v Strednej Európe iniciovali umelci a filozofovia. Aj historicky boli naši politickí dejatelia hlavne spisovateľmi, filozofmi, vedcami, ľuďmi žijúcimi duchovným životom. Znamená to, že stredná Európa čerpá z impulzov ducha viac ako ktorákoľvek iná oblasť, že je tu tradícia mysliteľov. V roku 1989 chceli ľudia v prvom rade slobodu, ekonomika hrala až druhotnú úlohu. Revolúcie boli síce vzbúrou proti komunizmu, ale primárne nie za zavedenie modelu západnej parlamentárnej demokracie a liberálneho trhového kapitalizmu. Napríklad podľa sociologického prieskumu J. Krapfla z decembra 1989, si 52% ľudí prialo doplniť socializmus trhovými prvkami, 45% chcelo pokračovať v socializme a len 3% si prialo čistý kapitalizmus. Podľa tohto prieskumu v rebríčku očakávaných ideálov, bola na prvom mieste ľudskosť, druhá bola túžba vyhnúť sa násiliu, potom snaha o

nastolenie spravodlivosti a skoncovanie s korupciou, ďalej nádej na vytvorenie skutočnej demokracie na všetkých úrovniach.

Po revolúcii v roku 1989 dostali ľudia v celej Strednej Európe šancu vytvoriť spravodlivejšiu spoločnosť, lepšiu ako bola v komunizme a inú ako v západnom svete. Táto šanca nebola (zatiaľ) využitá, ľudia sa neprejavili ako dostatočne zrelí. Prešli sme radikálnou formou trhového kapitalizmu, a inštalovali sme klasický systém zastupiteľskej demokracie, ktorá je pre západnú Európu vlastná, ale u nás má podobu karikatúry. Na západe nemôžeme hľadať vzor, tam limity klasickej parlamentnej straníckej demokracie a liberálneho ekonomického systému sa naplnili a vyčerpali. Oni očakávajú skôr od nás v Strednej Európe, čo my vymyslíme, s akým lepším systémom preorganizovania spoločnosti sme schopní prísť. Je otázne, či sa nájde dostatočný počet ľudí, ktorí pochopia úlohu Strednej Európy a zmysel sociálnej trojčlennosti. Kým vízia novej spravodlivej spoločnosti nie je uchopená jasným vedomím a čistým srdcom (ako v rozprávke o Dankovom horiacom srdci) a nie nižším Ja (pocitmi, vášňami) a nevedomosťou, tak sa v Strednej Európe neuskutoční. Pokiaľ Stredná Európa neprijme svoje poslanie, bude tým poškodený celosvetový vývoj.

David Sulík